

R Ö P O R T A J

TRTAKADEMİ

ISSN 2149-9446 | Cilt 02 | Sayı 04 | Temmuz 2017 | Çocuk ve Medya

JUDITH LIBERMAN

Masal Anlatıcısı

“Medyalar,
Masal Anlatıcısını Öldürüyor”

RÖPORTAJ

TRTakademi: *Önce çocuk nedir, kime çocuk denir? Buradan başlayıp ondan sonra çocuk ve masal konusuna, daha sonra da yayıncılık konusuna girelim, ne dersiniz?*

Judith Liberman: Benim için aslında bu ayırım çok yapay. Çocuk ayırımı çok yapay bir ayırım, zaten çocukluk, 19. yüzyılda hayal edildi; yani uydurulmuş bir kavram olduğunu söylerler. Çünkü uzun zaman boyunca çocuğa ait ayrı bir edebiyat yok. Masallar bu yüzden çocuk işi değil, yetişkin işi değil, masallar insanları birleştiren bir işti. Yetişkin ve çocuk arasındaki ayırımı kaldırmaya çalışan bir şey. İnsanlar bana soruyorlar: “Çocuklara mı masal anlatıyorsunuz?” Yok! “Büyüklerle mi masal anlatıyorsunuz?” Yok! Eskiden köy meydanlarına masalci geldiğinde bütün nesiller orada toplanırdı. Bunun çok büyük bir önemi var. Aslında nesillerin arasında köprü kuran bir şey hayal, aynı zamanda hikâyeler, sanat da öyle. Ayrı sanat tüketen, ayrı hikâyeler tüketen bir toplum birlikte yürümüyor. Şimdi bir kitap yaratıyoruz, diyoruz ki bu kitap 5-7 yaş için, bu kitap 7-10 yaş için, bu kitap 15 yaşındakiler için, bu kitap erkekler için, bu kitap kadınlar için... Ya da diziler ve filmler, her şey için söylenebilir, tüm bu üretimleri farklı, çok belirli bir gruba yapıyoruz. Şimdi farklı masalları farklı ekranlarda dinleyen bir toplum olduktan sonra biz nasıl bir arada yürüyeceğiz? Nasıl bir barışı kuracağız, nasıl ortak hayal dilimiz olacak? Eskiden Şahmeran dediğimiz zaman 7’den 70’e herkes Şahmeran’ı bilirdi. Şimdi ortak kahramanımız kalmadı. Keloğlan’ı, Nasrettin Hoca’yı çocuklar da yaşlılar da bilirdi. Ortak kahraman diye bir şey vardı. Ortak hayal dili vardı, şimdi o kalmadı, farklı kitaplar, farklı diziler ve farklı filmlerin büyük bir tehlike yarattığını düşünüyorum.

TRTakademi: *Çocuk, genç, yaşlı şeklinde yapılan bir kategorizasyona mı karşısınız?*

Judith Liberman: Edebiyatta öyle. Örneğin, meşhur olan bütün edebiyat kitaplarına baktığım zaman –38 yaşında olmama rağmen– bayılıyorum. *Peter Pan*, çocuk kitabı, bayılıyorum. *Oz Büyücüsü* çocuk kitabı, bayılıyorum. Aslında orada çocuk edebiyatı dediğimiz şey gerçekten çocuklar için mi yoksa içimizdeki çocuk için mi? Mesela, *Harry Potter* bize çok önemli bir şeyi yani çocuk dediğimiz şeyin hâlâ içimizde yaşadığını gösterdi. *Harry Potter*’ın yarattığı şey ne oldu biliyor musunuz? Birleştirici bir şey oldu. Anneler ve çocuklar beraber aynı kitabı okumaya başladılar. Bu, çocuklara inanılmaz bir özgürlük mecrası oluyor. Masal gecelerimize ortalama 150 kişi geliyor, 150 kişiden aşağı yukarı 5 tanesi çocuk oluyor. Yetişkinler masal dinlemeye geliyor, çocuklar masal dinleyen yetişkin izlemeye geliyor. Çocuklar için masal dinleyen yetişkinleri görmek, çok önemli bir mesaj oluyor. Bu, onlara, büyüdüğün zaman masaldan vazgeçmek zorunda değilsin, hayal kurmaktan vazgeçmek zorunda değilsin mesajı veriyor. Çocuklara

özel bir edebiyat yarattığınız zaman, çocuklara şunu diyorsunuz: “Hayal kurmak sana özgü, oyun oynamak sadece sana has, masal dinlemek sana özgü, içinde büyü ve büyü öğeleri olan şeyleri seçmek sadece size has, biz yetişkinler bunlardan hoşlanmayız. Büyüdüğün zaman bunlardan vazgeçeceksin.” Kategorizasyon bu anlama geliyor. Çocukluğun amacı ve hayali, yetişmektir. Bir çocuğa ne olmak istediğini sorduğunuz zaman, büyük olmak istediğini, yetişkin olmak istediğini söylüyor. Dolayısıyla etrafında masal dinlemeyen, hayal kurmayan, kahkaha atmayan, oyun oynamayan örnekler gören 10-11 yaşındaki çocuk, yaratıcılık ve hayal kurmayı bırakıyor: “Ben buna inanmıyorum, bunlar gerçek değil, bana gerçek olmayan şeylerden bahsetmeyin, ben büyüğüm artık,” demeye başlıyor. Ya da resim çizmeyi bırakıyor. Sonra bütün veliler dönüyor, okulu dövüyor. “Ben çocuğuma o kadar güzel kitaplar almıştım. Resim çizdiği zaman o kadar güzel övmüştüm ama 11 yaşındayken her şeyi bıraktı. Okul onun hayal gücünü bozdu, okul onun yaratıcılığını köreltti,” diye serzenişte bulunuyorlar. Aslında sorun okul değil, eğer ona yaratıcı, hayal kuran bir yetişkin modeli vermiyorsak çocuk yetişkinliğe doğru adım attığı zaman bundan vazgeçecek. Geleneksel toplumda masal herkese aittir. Bu tür toplumlarda yaşlılar da oyunun içinden anlatıyorlardı. Örneğin yaşlı bir adam “Ben bugün bir cin gördüm,” diye başlıyordu anlatmaya. Gerçek bir cin olmadığını biliyorlardı ama o büyü, günlük hayatın içine dâhil ediliyordu. Bunda geliştirici bir yön olduğunu söyleyebiliriz. Mesela tek bir ocak, tek bir soba ve o sobanın etrafında tek bir kurgu. O kurguda toplum içinde geliştirici bir yön vardı.

TRTakademi: *Sen büyüdün artık yaklaşımını yanlış buluyorsunuz...*

Judith Liberman: Bazı şeyler için doğru. Sen büyüdün artık, kendin para kazanacaksın. Sen büyüdün artık, her düştüğünde annene koşmayacaksın. Bunlar var tabii ki... Büyüyoruz. Ama “Sen büyüdün ve bu nedenle hayal kurmayacaksın. Büyüdün ve bu yüzden *Harry Potter* okumayacaksın, sen büyüdün artık, masalları ve tıslımları bir kenara bırakacaksın. Resim çizmeyi ve hayal kurmayı bir kenara bırakacaksın!” söylemine inanmıyorum. Eğer yaratıcı çocuk yetiştirmek istiyorsak, yaratıcı yetişkin çağını da yeniden ele almamız gerektiğini düşünüyorum. O yüzden şarkı söyleyen yetişkin, oyun oynayan yetişkin, masal dinleyen ve anlatan yetişkin, resim çizen yetişkin, yaratıcı çocuk büyütür. Marifet, çocuklara daha fazla sanatsal malzeme satın almak, daha fazla kitap satın almak değildir. Ortak, hepimizin beraber okuyacağı kitaplar almalı. Örneğin, *Masal Terapi* isimli kitabım ilk çıktığı zaman bir anne bana geldi ve “O kitap yetişkinler için,” dedi. Yedi yaşında bir çocuğu olan bir başka anne geldi ve bana dedi ki: “Bu kitabı çocuğumla birlikte

okuyoruz. Ben kendim için aldım ama çocuğum ‘Niçin okuyorsun?’ diye sordu ve çok mutlu oldum. Çünkü ilk defa keyifle okuduğum bir kitabı ona da keyifle anlatabiliyordum. Ortak bir şeyimiz oldu ve her gün okuyorum. Önce ben kendim için bir masal seçiyorum ve kızıma neler anladığımı soruyorum. Ondan sonra o bir tane seçiyor, okuyor ve kendi ne anladığını söylüyor.” Yedi yaşındaki çocuğunun kitapta en sevdiği masalın “Çatlak Testi” masalı olduğunu söyledi; çünkü bu masal ona kendini kusurlarıyla beraber kabul etmesi gerektiğini hatırlatıyormuş. Sonra kadın bana döndü ve “Bu kitap bizim hayatımıza girmeden önce, 7 yaşındaki çocuğumun böyle sorunlarla uğraştığını bilmiyordum. Kusursuz hissettiğini ve buna rağmen yaşamaya çalıştığını zannediyor, böyle şeyler düşündüğünü hiç bilmiyordum. Bu bize karşılıklı konuşma fırsatı verdi,” dedi. Bazı konuları açmak için ortak bir kurguya ihtiyacımız var. Bazı kurgular, çocuklarla iletişim kurmak için fazla büyük ve ortak kurgu, ortak hikâye ise bu işe yarar. O yüzden son zamanlarda çıkan bazı çocuk kitapları da bu işi görüyor. Çünkü bazı çocuk kitapları o kadar felsefi ki, yetişkinler de keyifle okuyor. Benim evimde bir sürü çocuk kitabı var, ama etrafımda çocuk yok. Yetişkin de kendi payına düşeni alıyor, çocuk da kendi payına düşeni alıyor. Benim ilgimi çeken şey şu; ortak bir şeyler bulmamız ve ortak etkinlikler yaratmamız gerekiyor. Ancak o zaman ortak bir dil, ortak bir hayal dili ve diyalog kurma fırsatı kazanacağız.

TRTakademi: *Masal böyle bir imkân mı sunuyor?*

Judith Liberman: Kesinlikle. Masalın benim için ana amacı birleştirmek. Dört yıldır her ay burada masal anlatıyorum ama dokuz senedir Türkiye’de masal anlatıyorum. Bu işe başladığım zaman masalın amacı hayal kurmaktır, masalın amacı daha renkli olmak, hayali güçlendirmektir diyordum. Şimdi fikrimi tamamen değiştirdim, masalın ana amacı, birleştirmektir diye düşünüyorum. Hikâye nedir? Hikâye alakasız olaylar arasında çizdiğimiz çizgidir, alakasız olayları birleştiren bir bağıdır. Hikâye bir bağıdır, fıkrası bağı, etkisi bir bağıdır. Hikâyenin etkisi bir bağı, yani ben sana bir hikâye anlatırsam aramızda bir bağı oluşabilir. Ortak hikâyeye sahip olan insanlar bir camidir. Bu yüzden daha fazla ortak hikâyeye yazmamız gerekiyor. Masal çok geniş bir kitleye hitap ettiğinden benim için çok önemli. Bazı masal gecelerine üç nesil birden geliyor, –çocuk, baba ve büyükanne birlikte– masala odaklanıp dinliyorlar. Çocuğa sorduğunuzda “bu benim etkinliğim” diyor, babaya sorduğunuzda “benim etkinliğim,” diyor, büyükanne de “benim etkinliğim” diyor. Bu, üç nesil arasında bir bağı oluşturuyor. Şu an benim aradığım şey tam da bu. Masalla beraber oyun, toplumu geliştirecek araçlardır. Masal, nesiller arası, kadın-erkek arası, şehir-köy arası, eğitim grupları ve inançları arasında yeniden

bağ kurabilecek inanılmaz bir şey. Bize gelen kitleye baktığımızda inanç olarak çok geniş bir yelpazemiz var. Türkiye bazen bölünmüş olabiliyor ama masalla birlikte çok muhafazakâr bir kitleyle çok yenilikçi bir kitle yan yana aynı hayali kurabiliyor. Barış istiyorsak, bir arada yaşamak istiyorsak, gelişmek istiyorsak, bir araya gelmemiz gerekiyor ve bu noktada masal bana çok büyük bir umut veriyor. Nesiller arası, inançlar arası, cinsiyetler arası beraber, yan yana yapabileceğimiz bir şey. Eskiden köylerde bu böyleydi. Masalcı geldiği zaman insanları birleştirici bir gücü vardı.

TRTakademi: *Harry Potter etkisini sizin önemseydiğinizin açından biraz açabilir miyiz? Dünyada nasıl bir etki yarattı?*

Judith Liberman: Müthiş bir etkisi oldu. Bir kere, çocuk kitaplarını *Harry Potter*'dan önce ve sonra olarak düşünecek olursak, *Harry Potter*'dan önce çocuk kitapları 250 sayfayı geçemiyordu. Hiçbir editör 200-250 sayfadan fazla olan bir çocuk kitabını basmak istemiyordu. *Harry Potter*'dan sonra karşımıza bin sayfalık kitaplar çıkmaya başladı, bu birincisi. İkincisi, bir ön yargıyı kırdı; nesillerin ortak kitabı oldu. Ne bir yetişkin ne de bir çocuk kitabı değil gerçekten. Bir hayali gerçekten kurarsan, ama çok renkli kurarsan, bütün duyularınla kurarsan o kadar canlı, o kadar inandırıcı gelmeye başlar ki, böyle bir şeyin dünyada olmadığına inanmamaya başlarsın ve bunu ortaya çıkarmaya çalışırsın. Bu yüzden masalların etkisi değişimdir. Masallar değişim yaratır, masallar değişimin tohumunu atar. Örneğin, iki bin sene boyunca masalcılar konuşan aynadan bahsettiler. Masalarda "Ayna ayna, söyle bana!" diyen bir masal kahramanı vardı, ayna konuşuyordu, farklı yerler gösteriyordu, bilgi veriyordu. Şu an bu ayna hepimizin elinde var. Cep telefonu ve Siri. Acaba hayal edilmeseydi bunlar ortaya çıkar mıydı? Anadolu'da çokça bilinen bir masal var. Masalda kızını vermek istemeyen bir padişah var ve kızını isteyenlerin önüne, dünyada eşi benzeri görülmemiş bir nesne getirme şartı koyuyor. Bunu duyan üç delikanlı yollara düşüyor, biri metal bir at getiriyor, sağ kulağını kıvırıyorsun, uçmaya başlıyor, sol kulağını kıvırıyorsun iniyor. Biri bir düdük getiriyor, şehrin kapısına asıldığında gelen tehlikeyi haber veriyor. Biri iki kutu getiriyor, birbirinden ne kadar uzak olursa olsun birinin içine konuşulunca ötekenden duyuluyor. Tabii ki bu masalın ilk anlatıldığı zamanlarda ve belki asırlar boyunca sadece hayal olan bu nesnelere bugün uçak, alarm ve cep telefonu olarak karşımıza çıkıyor. Hayal edilmeseydi bütün bunlar ortaya çıkar mıydı? Çok ilginç, *Harry Potter* dünyasında hayal edilmiş birçok şey şu an dünyada var. Bazıları sadece ürün, örneğin: hayal ettiği bütün tatlılar, bonbonlar şu an üretiliyor. Onun hayal ettiği bir oyun, uçarak yaptığı bir oyun, tamamen imkânsız olan oyun şu an oynanıyor. Uçaktan atlayıp

Quidditch oynayanlar var. Yani okurken o kadar inanılmaz ve imkânsız gelenin imkâna dönüşmesi, hayalle ve büyük kitleleri bu hayale inandırmakla başlıyor, *Harry Potter*'in esas etkisi bu. Bu bana şunu söylüyor: Ortak bir hikâyemiz varsa, o ortak inandığınız hikâyeye dünyada her zaman değişim yaratacaktır. Peki, o zaman hangi ortak hikâyeleri anlatmalıyız? Sadece çocuklara değil, bir sonraki dünyada bir arada yaşayacak insanlara; şu an hangi hikâyeleri, *Harry Potter* gibi, milyonlara inandırmak istiyoruz? Hangi değişimleri yaratacak? Dikkat edelim, bazı hikâyelerin yarattığı değişimler pozitif, bazı hikâyelerin yarattığı değişimler çok tehlikeli olabiliyor. O yüzden hikâyenin gücüne yeniden inandığınız zaman ve değişimler yarattığına inandığınız zaman ve anlatınıza, hikâyeye ortak bir yol haritası çizdiğiniz zaman, dünyanın ve hayatın değişebilir olduğunu bir kez daha görmek mümkün olacaktır ve nasıl bir dünya görmek istiyorsak/istiyorsanız onu hayal etmemiz gerekecektir.

TRTakademi: *Neil Postman “Çocukluk biyolojik değil, toplumsal bir inşadır,” diyor. Ama çocukların da korunmaya, kollanmaya muhtaç oldukları, biyolojik açıdan bizden daha zayıf oldukları açık bir gerçek. Tam bu anlamda, hem dijital medyanın hem de televizyonun yetişkinlerin dünyasına ait olan hırsızlık, dolandırıcılık, cinsel suçları bire bir aktarması, çocukların bunlarla karşılaşması, gerçeğe bu kadar yüz yüze kalmaları, bunun bir masal veya hikâyeye diliyle anlatılmaması, gerçeğin o soğuk yüzüyle anlatılması hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Judith Liberman: Sözlü kültür ve dijital medya arasında büyük fark var. Büyük fark nedir? Masal göstermez, gördürtür. Biliyorum Türkçede “gördürtür” diye bir kelime yok, onu ısrarla ben sokuyorum. Gördürtür ne demek? Senin daha önce gördüğün, duyduğun, hissettiğin şeyler. Bir daha o cümleleri canlandırıyor. O nedenle masal bir çocuğa daha önce hissetmediği hiçbir şeyi hissettiremiyor. O yüzden sadece bir temizlik işi. Çocuğa, içinde bir şeyler uyandıracak bir masal anlatayım demek, onun aklında canlandıracağı imgeler, hissedeceği şeyler sadece daha önce yaşadığı şeylerden başka bir şey olmayacaktır. Bir masal gecesinde yedi yaşında bir kız çocuğu yetmiş yetişkinin önünde kalktı ve bir Anadolu masalı anlattı. Masalda akşam gelecek konuklara yemek yapması için bir adamın keklükleri hanımına vermesi anlatılıyor. Kadın, konuklar için keklığı pişirirken kokusuna dayanamıyor ve keklükleri yemeye başlıyor. Kadın keklükleri yediğini ve bir şeyin kalmadığını fark edince telaşla bıçak alıp göğüslerini kesip pişiriyor. O anda masalı dinleyen yetmiş yetişkinin gözü dönmeye başlıyor. Ama yedi yaşındaki masalı anlatan kız çok rahat. Kadın göğsünü kesiyor, hazırlıyor pilavı, akşam kocası geliyor, bir güzel yedikten sonra “oooh” diyor “bu pilav ne

kadar lezzetli". Bunu dinleyen bütün yetişkinler şok içinde, bu anlatıda yetişkinin gözünün önünde canlanan şeyle, yedi yaşındaki bu çocuğun gözünün önünde canlanan şey arasında bir dünya fark var. Çünkü bu çocuğun göğsü yok, bu çocuk savaş filmi seyretmemiş, plastik cerrahi dizileri seyretmemiş, o yüzden bu göğüs kesme cümlesi gözünün önünde çok az şeyler canlandırıyor. Yedi yaşında bir çocuğun şiddetle arasında nasıl bir deneyim var olabilir? Belki bir sayfa çevirirken parmağını ufacak kesmesini düşünün. İşte onun hayal ettiği acı seviyesi, şiddet seviyesi bu. O yüzden çok tatlı bir gülümsemeyle bu sahneyi anlatabiliyor. Bizim gözümüzün önünde gerçekleşen şey çok farklı. Bazen masal gecelerinde *Binbir Gece Masalları* anlatılsın istiyorum. Binbir Gece Masalları'nın içeriğinde cinsellik, erotizm var. Ama çocuklar, yetişkinlerle yan yana dinledikleri zaman kafamızın içerisinde canlandırdığımız şeyler aynı değil. Çünkü bu televizyon değil, bu bir film değil. Hiçbir şey göstermiyoruz, o yüzden şimdi diyoruz ki: "Padişah bir delik içinden abisinin haremine bakıyor. Haremde karısının yanında kırk tane çarşafı görüyor; ama çarşafı düştüğü zaman bunların kadın olmadığını fark ediyor. Onların kadın olmadığını fark edip 'Aaaa!' dedi," dendiğinde, yetişkin olanın gözünün önünde canlanan nedir? Yetişkin olmayanın gözünün önünde canlanan nedir? Yanlışlıkla çocuğunuzu ona uygun olmayan bir TV programının önünde bırakmamışsanız, sorun yok. Çocuk için erişkin detayların kendisinde bir karşılığı yok. Hikâyeyi çözümleyebiliyor ama ilgisini çekmeyen kısımlara takılıp da kalmıyor. İlgisini çekmeyen bölümleri zaten duymuyor. Geleneksel, sözlü kültür olan masalları son zamanlarda her türlü medyaya taşımaya çalışıyoruz. Niye? Çünkü sözlü kültürünüzü kaybetmeye başlıyorsunuz. Masal hiç ölmez, masal malzeme olarak hiç ölmez. Anlatı ölebilir, canlı sözlü anlatı ölebilir ama masal ölmez. Masal kendi dönemindeki kullanılan medya neyse onu kullanır. İşte önce kitaplara girdi, sonra radyolara girdi, şimdi TV'lere giriyor, dizilere giriyor, video oyunlarına giriyor. Geleneksel masalları çizgi film ya da film olarak yaptığınızda çocuklar için çok tehlikeli olabilir ya da aynı fayda olmayabilir. Benim çok savunduğum şey: Bir metin olarak değil bir sözlü sanat olarak masal. Aslında masal olmayabilir anlattığımız şey. Dün biriyle konuşuyordum, büyükannesi ona masal diye Çanakkale Savaşı anlatıyormuş. Yani tarihi anlatıyordu, ama sözlü. Ama tam bir masal gibi, aziz askerlerden bahsediyordu, uçarak bazı askerlere yardım etmek filan, tam bir sözlü masala dönüştürüyordu, ama tarihten bahsediyordu. Neyi anlattığın çok önemli değil, ama sözlü anlatım çok önemli. Çünkü sözlü medyanın içerisinde göz teması var, bireylerin birbirine uyumlanması var, anlatanla dinleyenlerin beyinlerinden çıkan dalgaların teması, uyumlanması var. Şimdi, anlatan bir ekranın arkadaysa o beyin uyumu olmuyor. Geçen gün bir beyinci olan Sinan Kaya ile aynı paneldeydim, şöyle diyordu: Aynı masalı bir

çocuğa canlı ve sözlü olarak anlatıyoruz ve beyindeki etkisini görüyoruz, sonra aynı masalı çocuğa bir film olarak izletiyoruz ve çocuğun beyin aktivitesinin ekran önünde çok daha zayıf olduğunu görüyoruz. Savunduğum şey aslında, masaldan öte, canlı, yüz yüze doğaçlama anlatı, bu benim için çok değerli. Bu yüzden bilgisayar oyunları, televizyon sadece çocukları değil, yetişkinleri de çok olumsuz bir şekilde etkiliyor, dolayısıyla sadece çocukları değil yetişkinleri de bu olumsuz etkilerden korumamız gerekiyor. ODTÜ’de okuyan, yüksek puanlarla kazandıkları bölümleri sırf bilgisayar oyununa bağımlılıkları yüzünden bitiremeyen, çok zeki, çok parlak çocukların okullarından atıldıklarını gördüm. Yetişkin dediğimiz pek çok insan da sosyal medya, bilgisayar oyunları ve televizyondan çok etkileniyor ve zarar görüyorlar.

TRTakademi: *Online medya dediğimiz medyanın masal üzerindeki etkisi, yok etme değil, başka türlü oluyor... Masalın işlevi de değişiyor bu arada.*

Judith Liberman: Masal yok olmuyor, ama anlatı yok oluyor. Burada benim önemseydiğim, korumaya çalıştığım şey, masaldan daha çok anlatı, işin sözlü edebiyat tarafı. Masalın kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan kısmı anlatı kısmı. Yazılı masal metinleri dünyanın her yanında halk bilimciler tarafından derlenip toplanıyor, arşivleniyor. Bugün dünyada arşivler masallarla dolup taşıyor. Masalları kurtarmak için öncelikle anlatıyı kurtarmamız gerekiyor. Çünkü birleştirici güç, o canlı anlatıda. Bir sobanın etrafında, bir meydanın ortasında anlatılan ve orada dinlenen masalın etkisini televizyondan alamıyorsunuz. İnsanların yedi yaşında dinledikleri masalları 70 yaşına geldiklerinde unutmadıklarına, capcanlı hatırladıklarına ve anlatabildiklerine şahit oluyoruz. Bu, canlı anlatının gücüdür.

TRTakademi: *Anlatıdan yola çıkmışken karakterlerden söz etmek istiyoruz. İki yıl önce TRT Çocuk kanalının düzenlediği “Çocuk Medyası Konferansı”nda kötü karakterlerin masal içindeki işlevini anlatmıştınız. Orada içinde hiç kötü karakterin olmadığı bir masal anlattığınızda çocukların hiç heyecan duymadıklarını, çok da sıkıcı bulduklarını belirtmişiniz. Kötü karakterin masal içinde bu kadar önemli bir işleve sahip olması, hatta iyinin karşısında daha çok ilgi çeken taraf olmasını neyle izah etmek lazım? Buradan hareketle masal karakterleri nasıl üretiyor, nasıl üretiyoruz? Bu konuda da düşüncelerinizi paylaşır mısınız?*

Judith Liberman: Aslında günlük hayatta bahsetmediğimiz pek çok şeyden masallar üzerinden bahsediyor ya da anlatıyoruz. Bazı konulara masal yoluyla giriyoruz. Mesela ölümden bahsediyoruz, kıskançlıktan, reddedilmekten, rekabetten, kaybolmaktan, korkmaktan bahsediyoruz. Bir aile düşünün; akşam

işten gelen anne baba, okuldan gelen çocuk olsun. Günlerinin nasıl geçtiğini birbirlerine sorarak paylaşırlar. İşin nasıldı? Mesela okulun nasıl geçti? vs. Okuldan eve gelen çocuk muhtemelen şöyle der: “Bugün okulda çok mutsuz oldum, arkadaşım benim eşyalarımı aldı, sonra geri vermedi. Sonra benim sorularımı kopyaladılar. Hepsi benim zekâmı kıskanıyor.” Mesela kendi saçlarının kesilmiş, arkadaşının saçlarının uzun olmasını bir kıskançlık ve öfke vesilesiyle “Ben artık çirkinim, o güzel!” şeklinde ifade etmesi, kendi istediği renkte bir pantolonu arkadaşının üzerinde görmesi ve bunu kıskandığını ifade etmesini gözünüzün önüne getirin. Buradan sonra o çocuk bitmeyen öğüt yağmuruna maruz kalır: “Kıskanmaman lazım, oyuncaklarını paylaşman lazım, sen zaten güzelsin, herkes güzel.” Kıskançlık gibi duygular uygunsuz ve olumsuz, bu yüzden bu duygular ifade edilmemeli. Çocuk da yavaş yavaş bastırma duygusuyla yaşamayı öğrenmeye başlıyor. Bazı şeyleri kendimize bile itiraf etmiyoruz, bastırıyoruz. Tam da burada masal devreye giriyor ve bütün bu bastırığımız duyguları ele alıyor. Kıskançlık, kaybolma, kıyas, rekabet, hırs, öfke, intikam, ölüm bütün bunları masalarda buluyoruz. Siz sorunuzu karakter üzerinden sordunuz ama kurgunun içindeki olayı da unutmamak lazım. Kötü bir karakter, mesela cadı var ama bunun yanında kaybolmak gibi bir negatif durum da var. Ormanda kaybolmuş bir çocuk var ve cadıyla karşı karşıya geldiği zaman masalı dinleyen çocuk nefesini tutuyor, acaba ne olacak diye merak ediyor, çözebilecek miyiz? Bu hissiyat çocuğa tanıdık geliyor, nereden bilmiyor ama belki o gün o cadı öğretmeniydi. Sonra kaybolmanın okulda yaşadığı bir duygu olduğunu biliyor ama söyleyemiyor olabilir. Ne olduğunu bilmediği ama yaşadığı bir duyguyla karşılaşılıyor masalda. Peki, bunun çözümü var mı diye merak ediyor. Evet, çözümü var; çünkü masallar bizi en zayıf yanlarımızla, korkularımızla yüzleşmeye ve çözmeye götürüyor. Masalarda cadılarla karşılaşmalar var, devlerle karşılaşmalar var, ormanda kaybolmalar var ama geleneksel masalda son hep iyi biter, çocuklara anlattığımız geleneksel masallar her zaman iyi biter. Evet, o günlük hayatta bahsetmediğimiz sorunlar, kıskanma, rekabet, hırs, öfke var, onlar gerçek. Ben, masal yoluyla bunları deneyimleyerek aşmanın ve çözenin mümkün olduğunu düşünüyorum. Bunları hissetmek ve öte tarafında bir çözüme ulaşma söz konusu. Mesela cadıyla karşılaşan bir masal kahramanı var, cadı onu yemeye çalışıyor ama yiyemiyor; çünkü o sınır koymaya çalışıyor. Günlük hayatta da bu böyle, bazen başka birinin seni kendi amaçları için kullanması, seni kendi bedeninden bir parça yapmaya çalışması, bağımsız bireyin yok edilmeye çalışılması, bütün bunlar günlük hayatta oluyor. Metrobüse binen herkes bunu yaşar, patrona sahip olan herkes bunu yaşar, evli olan herkes bunu yaşar. Peki, masal burada ne yapıyor? “Hayır, ben bu fırına girmeyeceğim, sen gireceksin,” diyor yani sınır koyuyor orada. Diyor ki: “Girmiyorum, kullanılmayı

reddediyorum, ben ayna tutuyorum sana. Gerçekten net ol.” Diyor ki: “Net ol, istemediğin şeylere hayır de.” Hissiyat olarak bunu aslında masal demiyor, dev bir fırın yap ve içinde ateş yak, sonra içine insanları atıp yak demiyor. Çünkü masal simgesel ve metaforik bir dil konuşuyor. O fırına atmada, çocuk çok net bir şekilde anlıyor ki bu, kocaman bir hayır; o cadı fırının içine girdiği zaman hepimiz seviniyoruz. Tıpkı bir iş yerinde patron sana çok büyük bir baskı yaptığı zaman “Hayır, ben bunu yapamayacağım. Saat 5’te işim bitiyor ve çocuğumu almaya gidiyorum, bu yüzden bu iş yarına kalacak, daha önce söyleyecektiniz,” dediğiniz zaman bir cadıyı fırına atmış oluyorsunuz. Bir gün bir masal dinletisinde kollarını göğsünde bağlamış bir çocuk, “Ben masallara inanmıyorum, masallar gerçek değil,” dedi. Ona, “Ben inanıyorum. Evet gerçek değil, ama içinde gerçeklik var,” dediğimde çocuğun ilgisini fark ettim. Evet, masallar olgusal olarak gerçek değil belki, ama duygusal olarak çok gerçek ve gerçeklik taşıyorlar. Gerçeklik taşıyan bir şey nedir? Bazen insanların sınırlarını aşmaya çalışıyorsun, bazen sert bir şekilde hayır demen gerekiyor ve sınırlarını çizip onları uygulattırman gerekiyor. Bazen kaybolursun, içindeki pusulaya güvenip yolunu bulman gerekiyor. Bazen kıtlıklarla karşı karşıya gelirsın, çok fazla bahsedemediğimiz şeyler yani. Bu ay kredi kartı ekstresini, kirayı ödeyip ödemeyeceğin endişelerini yaşarsın; hepimiz boş ver diyoruz, ama bu korkulardan bahsetmiyoruz ancak, yaşıyoruz. Ama masallar bu korkulardan da bahsetmemizin yolunu açıyor. Masalarda kıtlık var, kaybolma var, ölüm var...

TRTakademi: *Bizim anlatamadığımız, üstünü örtmeye çalıştığımız bazı şeyleri, masallar üzerinden başka bir şekilde var mı ediyoruz? Onlarla yüzleşiyor muyuz masallar üzerinden?*

Judith Liberman: Masal karakterleri roman karakterlerinden çok farklı. Roman karakteri üç boyutlu bir karakterdir. Roman karakterinin bir geçmişi ve bir geleceği var ve tek renk değildir. Masal karakteri ise iki boyutlu bir karakterdir. Cadı sadece cadı, sadece kıskanç ve sadece yok etmeye çalışan bir tasvirdir. Ama roman karakteri hem kıskanç hem cömert hem pişman hem şuarsuz yani çok tarafları var, bu yönüyle roman karakteri birçok enerji barındırır. Masalda ise her bir karakter bir tek enerjiyi simgeler. O yüzden roman karakteri insana benzer, masal karakteri insana benzemez. Masal karakteri içimizde barındırdığımız her türlü enerjidir. O yüzden içimizde barındırdığımız karmaşık duygu dünyasını çözmeye yardım ediyor. Çünkü diyor ki: Bak, içinde biraz kıskanç bir yerin var ya, ona cadı de. İçinde biraz saftirik bir tarafın var ya, ona Kırmızı Başlıklı Kız diyelim; içimizdeki şiddeti, öfkeyi, açlığı, hırsı barındıran tarafa da kurt diyelim. Bir de içindeki

karmaşık duygular, dışarıda ayrı etiketlerle, gözünün önünde hayal edilebilecek bir şekilde oynuyorlar ve hangi tarafın kazanacağını birden anlıyorsun. İşte senin saf tarafın olgunlaşacak, senin vahşi tarafın fazla esnemekten, fazla yemekten kaybolacak, senin cadı tarafın başka insanların hakkını yiyorsa sonunu bulur. Masal dünyası bir arkaik psikoloji sistemi, ilkel değil, arkaik, çünkü basit değil. Çok çok çok katmanlı ama çok eski bir sistem. Masal dünyasında bütün olaylar bilinç dışı, istem dışı, yaşadığımız her şey dışı vurumlu bir şekildedir. Örneğin içimizde bir roman karakteri tereddüt edebilir ve sayfalar boyunca düşünebilir; şunu mu yapsam bunu mu yapsam, diye. Orada her şey onun kafasının içinde gelişir. Masal karakteri oturup kendi kafasının içinde uzun uzun cümleler kurmaz. Masal kahramanı bir yol kavşağına gelir ve “Bu yolu mu yoksa şu yolu mu tercih edeyim?” der. Yani, içimizdeki tereddüdün dünyaya yansıtılmış hâli nedir? Bu yol kavşağı, öyle değil mi? Hayatta biz bir sürü yol kavşağında durduk. Masallar da yol kavşağını kafamızın içinden çıkarır ve somut bir hâle getirir. Bazen ihanete uğrarız hayatımızda, ihanete uğramak neye benziyor hissiyat olarak? Birden kendini dar ve karanlık bir yerde yalnız hissediyorsun ya, masalda karakterler kuyunun dibine atılır. Boşluğa düşmek gibi, depresyona düşen, ihanete uğrayanlar kendilerini boşlukta hissettiklerini ifade ederler çoğunlukla. Masalda bu karakter, her zaman kardeşleri ya da başka insanlar tarafından kuyunun dibine atılır. Aslına bakarsanız kuyunun dibine atılmanın bizim duygusal dünyamızda karşılığının çok net olarak ne olduğunu biliyoruz. Masal bu hissiyatı bir metafor olarak bize veriyor ve yaşatıyor.

TRTakademi: *Kuyu metaforu çok yaygındır biliyorsunuz. Hz. Yusuf’un kuyuya atılması olayı var mesela. Ayrıca kuyu, hem halk edebiyatımızda hem tasavvuf edebiyatımızda çok yaygın olarak kullanılan bir metafor. Bu anlamda bizim geleneğimizle ilgili de bir iki soru sormak istiyoruz; masal geleneğimizle ilgili, mesela karakter dedik ya, oradan devam edelim. Türkiye’de şu an masal yayıncılığı ve anlatısıyla ilgili bir eleştiri var. Nedir? Nasrettin Hoca ve Keloğlan’ın tekrarından başka bir şey yapamıyoruz. Yeni masallarımız, yeni karakterlerimiz yok. Sürekli Nasrettin Hoca ve Keloğlan’ın türevlerini üretmeye çalışıyoruz, bunda da çok başarılı değiliz hâlâ, Nasrettin Hoca hikâyeleri değişik şekillerde yayınlanıyor. Bunu neye bağlıyorsunuz, bu bir kısırlık mıdır? Yoksa güçlü bir geleneğin yeniden üretimi midir?*

Judith Libermann: Özgünlük benim için bir ümit. Çok önem veriyoruz, her şey özgün olacak. Bazen bana diyorlar ki, hep bu eski masalları mı anlatıyorsun? Neden kendine has bir şey yaratmak istemiyorsun? Ama böyle, ben bin sene

daha anlatılsın istiyorum bu eski masallar. Tabii ki ben olduğu gibi anlatmıyorum, canlandırarak, kendi versiyonumu yaratarak, masal olarak anlattığım her şeyi yeniden anlatıyorum. İçine kendimden bir şeyler katıyorum. Kendi felsefemi, kendi değerlerimi, kendi bakışımı ekliyorum. O yüzden masalların bir nesil daha yaşamasını sağlıyorum. Her nesil bunu yaptı. Hiçbir nesil masalları olduğu gibi tekrarlamadı. Masallar, her dönemin kendi bakış açısı, bilgeliği eklenerek devam ediyor. Bazı masallar bin senelik, bazı masallar iki bin senelik, hatta dört bin senelik masallar var. Bunlar her nesilden bir tohum alarak büyüdüler. Nasrettin Hoca benim için inanılmaz bir gelenek, çok değerli. Anlatılsın, bir daha anlatılsın ama aynı metin olmasın. Benim eleştirim şu, bir masal çalıştığım zaman pek çok kaynağa gidiyorum. Örneğin, radyo için tuz masalı, “Seni Tuz Kadar Sevdim” masalını anlatmak istedim. Anadolu’da, dünyada çok anlatılan, çok canlı bir masal. Dedim ki; madem Anadolu’da çok canlı, internette belki farklı versiyonlarına ulaşabilirim düşüncesiyle bir araştırma yaptım. Pek çok sitede bu masalı buldum ama her sitede noktasına virgülüne kadar birbirinin aynı, kopyalayıpıştır (copy paste) masallardı, yan versiyon, farklı versiyon hiç bulamadım. Amerikan kaynaklarına gittim, yetmiş farklı ülkeden farklı versiyonları buldum. Bunları okuyarak kendi versiyonumu yarattım. Nasrettin Hoca’yı anlatmaya devam edelim, sakın ama sakın copy paste yapmayalım. Copy paste yaptığınızda masal büyümüyor. Bir masalcının masal anlatırken onu kendi kalbine taşıyarak, kendi değerini katarak, kendinden bir şeyler katarak yeniden anlatması gerekiyor. Masallar o yüzden yüz yıllar boyunca yaşadılar. O yüzden anlatı çok önemli. Yazı ise masalın üzerine bir şey katmadan aktaran bir enstrüman. Yazıyla birlikte masal metinleri kopyalanarak bire bir aynı çoğaltılıyor. Bu da, masalı kısırlaştırıyor. Yurt dışında Hoca Nasrettin’e Türkiye’den daha çok önem veriliyor. Türkiye’ye ilk geldiğimde annem çok az bilinen bir Nasrettin Hoca masalı bulmamı istedi. Çok az Türkçe biliyordum ve doğru dürüst bir masal bulamadım. Yurt dışında Nasrettin Hoca masallarına önem verilirken Türkiye’de çocuk hikâyesi, fıkra olarak görülmesi beni çok üzüyor. Geçen ay Gazi Üniversitesinden Evrim Ölçer Özünel benim programıma geldi, bir makalesinden bahsetti. Nasrettin Hoca ile bir Zen Budist rahibi arasındaki paralelliği ortaya koydu. Aslında Orta Doğulu Nasrettin Hoca’nın Uzak Doğulu eş değer bir karakter de var.

TRTakademi: *Siz de farkındasınızdır, kökenini araştırdığınızda Kutsal Veda metinlerine kadar giden bir gelenek var. Dolayısıyla Doğu’dan Orta Doğu’ya oradan Batı’ya gelen ve değişik biçimleri ortaya çıkan bir anlatı var. Aslında bu anlamda masal üzerinden karşımıza çıkan bir ortak dil de var. Aynı hikâye farklı ülkelerde farklı versiyonlarla anlatılıyor.*

Judith Libermann: Aslında bu çok güzel bir şey. Genellikle Türk masalları hangileri diye bana sorarlar. Türkiye'nin masalları var ama İran'da da aynı masalları bulursunuz, Rusya'da da aynı masalları bulursunuz. Toplumların masalları ulusallaştırdığını görürsünüz: Çin Masalları, Türk Masalları, İran Masalları diye ama komik bir şekilde. Aslında o masallar en evrensel metinlerdir. İran Masalları diye aldığınız bir kitapta okuduğunuz bir masalı Yunan Masalları kitabında görürsünüz. Keloğlan masallarında geçen hikâyeleri Fransa'da bulursunuz, "Keloğlan ve Sihirli Fasulye"yi Amerika'da "Jack and the Magic Beans" diye bulursunuz. Biliyoruz ki kervanlarda masalcılar vardı ve onlar ülke ülke geziyorlardı. Her gittikleri yerden masal topluyor, bir sonraki yere bu masalları taşıyorlardı. Masalların evrensel mesajları var. Dünyanın neresinde olursak olalım hepimiz kıskanıyoruz, hepimiz kaybolmaktan korkuyoruz, hepimiz yeni nesiller geldiği zaman onların yerimizi almasına dair rekabet hissiyatı taşıyoruz. Bundan dolayı aynı masalın kırk farklı ülkede anlatılması da geliştirici ve evrenselleştirici bir şey. Doğru soru şu olmalı: Hangi masal bu toprağa has demektense, hangisi dünyaya has, hangisi sınır tanımayan masal? İşte benim ilgimi çeken şey tam da bu.

TRTakademi: *Yüz yüze anlatımın öneminden bahsettiniz. Göz teması, bire bir anlatım masalı canlı kılan şeyse radyoda bunu yapmak ne kadar mümkün?*

Judith Libermann: Mümkün değil. Radyoda ben masal anlatmıyorum, masal okuyorum. Normalde masal anlattığım zaman metnim olmaz. Tamamen doğaçlama olarak anlatırım. Son beş yılda gerçekleştirdiğim yüze yakın masal anlatılarını hiçbir notum olmadan yaptım. Çünkü masal o anda var oluyor, yani anlatıcının ağzı ve dinleyicinin kulağı arasında var oluyor. Aynı masala bir gece dinleyici gülebiliyorken bir gece ağlayabiliyor, bu anlatıcının gücü ve duygusal durumuyla alakalı bir şey. Elbette bu bir nevi meddahlık ve tamamen doğaçlama. Masal anlatmak, doğaçlama olmalı ama masal okumak tamamen farklı. Masal anlatmak için karşında birisinin olması lazım. Tek başına konuşabilir misin? Bu çok zor, öyle değil mi? Kayıt cihazını al ve karşısına geç, konuşmakta o kadar zorlanırsın ki, aklına bir şey gelmez. Psikoloğa gidersin ve orada psikolog seni dinler ve bir saat boyunca ona anlatabilirsin. Ama aynı şeyi tek başına bir odada yapabilir misin? Hayır, bu neredeyse mümkün değil. Dinleyici, anlatıcıya güç katar. Mesela telesekretere mesaj bırakmanız gerektiğinde karşınızda birinin olmadığını fark ettiğiniz zaman telesekretere konuşmakta zorlanırsınız. Yüz yüze anlatım ya da masal, dinleyicinin varoluşuyla anlam buluyor, dinleyici olmadığı zaman anlatamıyorsunuz. O yüzden radyoda okuyorsunuz. Radyoda çalışmaya başladığım zaman ilk gün bana bir dinleyici verdiler, tek işi beni dinlemektir.

Radyoda karşında kimse olmadan konuşuyorsan bu, yapay geliyor. Ama şimdi eve gidiyorum, hazırlığımı yapıyor, radyoda okuyorum, yani dramatik okuma dediğimiz şeyi yapıyorum. Radyoda yaptığım işe de çok değer veriyorum. Çünkü başka hiçbir kitapta olmayan, çok yeni versiyonlar yaratıyorum. Bazı şeyler kitaplarda kaldı ve hiç güncellenmedi. Normalde her anlatımda bu metinler güncellenir. O yüzden iki bin sene yaşayabildiler ama kitaba koyduğın anda herkes onu aynı okuyor. O yüzden iki yüz sene önce yazılan *Grimm Kardeşler* bize garip geliyor, neden? Çünkü güncellenmedi. Oysa her gün her anlatıda güncellenecek olan bu metinlerin hiç kitaba düşmemeleri gerekiyordu. Hiç yazılmaması gerekiyordu. Belki sadece arşiv olarak yazılmalıydı. Radyo çok daha fazla kişiye ulaşmamıza yardım ediyor ama o an yaptığımız şey anlatmak değil, dramatik okumak.

TRTakademi: *Zaman zaman programınıza bu işle ilgilenen, bu işin yayıncılığını yapan kişileri de konuk olarak alıyorsunuz. Türkiye’de masal anlatısı, masal yayıncılığı konusunda ne düşünüyorsunuz? Neredeyiz? Nereye gidiyoruz?*

Judith Libermann: Yetmişlerde Amerika’da ve Avrupa’da anlatıcılığın yeniden canlanması dönemi oldu. O dönem Türkiye’de bunu göremedik. Belki o kültür Türkiye’de daha ölmemişti, meddahlar hâlâ vardı. Bir kültür önce ölür sonra onu tekrar getirirsiniz ya, bu kültür Türkiye’de henüz ölmemişti. Ayrıca o dönem Türkiye’de insanların okumaya teşvik edildiği bir dönemdi ve sözlü kültür okumaya karşı geldiği için, biraz köylü kültür olarak görüldü ve teşvik edilmedi. Bu yüzden o dönem Türkiye’de bir yeniden canlanma olmadı. Şu an, 2000’lerde dünyada anlatıcılık anlamında yeni bir canlanma dönemindeyiz. Anlatıcılıkta zaman zaman yeniden canlanmalar olduğu dönemler var. 16. yüzyılda masallara büyük bir ilgi oldu. O dönemde masallar ilk defa şehirli insanlar tarafından keşfediliyor. Şehirli insanlar, edebiyat seven insanlar masalları bir edebiyat kaynağı olarak görüp kitaba aktarmaya başlıyorlar. 16. yüzyılda kendi kültürlerinin masallarını yazıyorlar ama yeni medyalarla, matbaayla masala darbe vuruyorlar. Kitaplarla masallar yaygınlaşmaya başladıkça yavaş yavaş anlatı ortadan kalkıyor. 18. yüzyılda *Grimm Masalları* ve oryantalizmle birlikte *Binbir Gece Masalları*’na ve masallara yeniden bir ilgi doğuyor. Daha sonra 19. yüzyılda *Andersen Masalları* popülerleşiyor, yetmişlere geldiğinde halk bilimiyle birlikte sözlü kültür kayboluyor ve kurtarmamız gerek düşüncesiyle masallara yaklaşım ve ilgi artıyor. 2000’lere geldiğimizde ise yeniden bir canlanma var ama, bu sefer sebebi çok farklı. Burada ilginç bir şeyler var, bunu koruyalım diye bir yaklaşım. Her yeniden canlanma farklı bir medyayı kendine çekti. 70’lerde televizyonla birlikte yeniden canlanma oldu. 16. yüzyılda yeniden canlanma olurken matbaanın etkisi görülüyor. 20.

yüzyılda radyo ile masal anlatılmaya başlanıyor. Yeniden canlanmadaki araçlar her dönem farklı medyaları kullanırken bu sefer cep telefonlarının devreye girdiğini söyleyebiliriz. Cep telefonları ve içeriğindeki medya uygulamalarıyla birlikte bizim yüz yüze iletişim kurma alışkanlıklarımız değişti. Yüz yüze yapacağımız pek çok şeyi artık uzaktan yapıyoruz. Bilgiyi aktarmak için bir araya gelmemiz gerekmiyor, bunu mail/e-posta üzerinden ve farklı aktarım kanallarını kullanarak yapabiliyoruz zaten. O zaman bir araya geldiğimizde ne yapacağız? Bir araya geldiğimizde birbirimize hikâye anlatacağız. Ortak bir hissiyat, ortak bir duygu ve ortak bir hayal için buluşuyoruz. Yeni teknolojiyle iletişim kurma alışkanlıklarımız o denli değişti ve dönüştü ki birden masallara geri döndük ve bu dalgayı Türkiye kaçırmadı. Ben Türkiye’de dokuz senedir masal anlatısıyla ilgileniyorum ve masal anlatıcısı yetiştiriyorum, şu an yüzlerce öğrencim var ve her yerde anlatıyorlar. Okulda, hastanede, huzurevinde, yollarda anlatıyorlar, dolayısıyla çok güzel bir canlanma var, bunu görüyorsunuz. Geçen hafta UHAK (Ulusal Hikâye Anlatıcılığı Konferansı) oldu Yıldız Teknik Üniversitesinde, yüzlerce öğrenci ve akademisyen toplandı. Artık öğretmenler diyor ki: “Biz de anlatmak istiyoruz”. Yakında sağlık dünyasında masal anlatımının terapide kullanılacağını göreceğiz belki de. Ben Kanada’da hastanelerde yaşlılara ve hastalara masal anlatan kadrolu masalci olduğunu biliyorum. Bugün öğretmenler okullarda masal anlatmak için eğitim alıyorlar, bir sonraki adım hastanelerde, huzurevlerinde, kütüphanelerde, kitapevlerinde, meydanlarda olacak. Bununla birlikte, masal anlatılmasını istiyorsak, masal anlatılacak yerlerde kurmamız, buluşma yerleri yapmamız gerekiyor.

TRTakademi: *Medyaların masal anlatısını yok ettiğinden bahsettiniz. Öldürüyor dediniz ya, Türkiye’de bugün kırklı yaşlarına gelmiş bir kuşak TRT televizyonunda Adile Naşit’ten masal dinleyerek büyüdü.*

Judith Libermann: Tabi güzel bir şey. Masal zaten ölmez. Adile Naşit anlatmasaydı, zaten kitaptan biri okurdu. Şu da var, Adile Naşit anlatırken anneniz anlatmadı. O anlatmasaydı, biri size o akşam anlatacaktı. Aynı zamanda bir tehlike var orada, şöyle ki, benim programlarıma gelen insanlar “Masallarınız çok güzel, bu masalları videoya çekip çocuğuma da dinletmek istiyorum,” dediklerinde onlara “Sakin ha kayıttan dinletmeyin,” diyorum. “Dinlediğiniz masalı hatırlayın, sonra siz kendiniz anlatın, yüz yüze, canlı, değiştirerek, doğaçlayarak nihayetinde masala dokunun, ama siz kendiniz anlatın.” Bütün medyalar yüz yüze anlatıma zarar verir. Amaç bir araya gelmek, anlatıcıyla dinleyicinin uyumlandığı bir ortamda bir hayal paylaşmak. O an istersen Kırmızı Başlıklı Kızı anlatma da Çanakkale Savaşı’nı anlat, arkadaşımın büyükannesi gibi. Benim için dikkat edilmesi gereken şey; anlatının kaybolmaması, o mecrayı kurtarmamız gerekiyor. O âni, o geleneği kurtarmamız gerekiyor.

TRTakademi: *16. yüzyıldan itibaren göz merkezli bir toplum kurduk, görerek inanan bir toplum. Ondan önceki toplum kulak merkezli ve duyu merkezliydi. Kültür endüstrisinin bu kadar geliştiği, hepimizin birer panoptiğe dönüştüğü zamanlarda görmeden bir şey hissedemiyoruz, aslında görerek de bir şey hissedemiyoruz; çünkü her şey bizim için sıradanlaştı. Kültür endüstrisinin bu kadar geliştiği ve her şeyin bir şekilde pazara sunulduğu ve bu işten para kazanıldığı, aynı zamanda bütün kültürel öğelerin paketlenildiği bir dönemde masalın bir geleceği olacak mı?*

Judith Liberman: Tabi ki var. O kadar çok birbirimize ihtiyacımız var ki, masal anlattığım yere hemen herkes geliyor. Geçenlerde bir okula gittim, müdür bana “Görsel kullanacak mısınız?” diye sordu. “Hayır, görsel kullanmıyorum,” dediğimde görsel kullanmamız konusunda ısrar etti. Peki neden? “Yeni nesil çocuklar sadece görselle beraber büyüyorlar,” dedi. Ben buna çok kızıyorum. Yeni nesil çocuk çıkmış ve sanki farklı bir hayvanmış, sanki farklı bir beyinle doğmuş... Bu çocuk bir önceki nesil ve ondan öncekiler gibi belli bir yetenekle doğdu. O yetenek nedir? Burada olmayan şeyi, hayal ederek görmek. Yani bizim, insan olarak, burada olmayanı görme yeteneğimiz var, buna da hayal gücü diyoruz. Bu çok önemli bir şey, aynı zamanda değişim yaratan bir yetenek. Burada olmayanı görebildiğimiz için uçmaya başladık. Yani “Ancak uçan bir insan görürsem uçan insan olabileceğine, insanın uçabileceğine inanırım,” deseydik o zaman şu an uçmazdık. Ama burada olmayanı görebildiğimiz ve ona inanabildiğimiz için değişim yaratıyoruz. Bu yetenek hepimizin beyninde var ama geliştirmemiz gerekiyor. Peki nasıl? Masal dinleyerek. Masal dinlemek ve anlatmak amaçlardan biri, çocuğun beyni burada görseli olmayanı görme yeteneğini geliştirmeye yardım ediyor. Çocuğa her masal anlattığımızda görsel veriyorsak bu yeteneğini geliştirmeyecek ve önünde görsel malzeme olmadan hayal kuramayan bir insan tipi ortaya çıkacak ki bu çok tehlikeli. Ancak ve ancak önünde olan şeylere inanıyorsan o zaman sen değişim yaratamayacaksın. Okullara gidiyorum, masal anlatıyorum, yeni nesil çocuk, eski nesil çocuktan çok farklı değil, hâlâ gözleri açık, ağız açık masal dinliyor. İstanbul’da yirmi kişiyle başladım dört sene önce, şu an her ay dört yüz kişiye masal anlatıyorum. Dört yüz kişiye anlatıyorum ama, biz bin kişiye bilet versek bin kişi de gelir. Bu anlatıların sonunda dinleyici kendini masal dinlerken bir an için kuyuda kaybolduğunu, kimisi elinde sihirli taşı tuttuğunu, kimisi ormanda kaybolduğunu söylüyor; demek ki bu yeteneklerimiz var ve bu çok önemli. Tamam, görsel dünyaya önem veriyoruz, çok fazla görsel var etrafımızda ama bu öteki tarafımızın öldüğü anlamına gelmiyor. Bir insanı bir sinemaya sokarsınız, sesler yüksek, görseller üç boyutlu olabilir, koltuklar titreyebilir, koku da sağlayabilirsiniz ama iki ay sonra bütün bu hikâyeyi unutmuş olabilir. Ama yedi yaşında anneannesinin anlattığı masalı hiç unutmaz, dolayısıyla anlatı zannettiğimizden çok daha güçlü bir medyadır.

TRTakademi: *Herkes kendi masalını anlatır, bizim anladığımız bu, sizin sözlerinizden. Masal dediğimiz şey dinleyiciden dinleyiciye değil de anlatıcıdan anlatıcıya değişen bir şey mi yani?*

Judith Libermann: Dinleyiciden dinleyiciye de değişir, sadece anlatıcıyla sınırlandırmak doğru değil. Mesela bir dinleyici grubu vardır, hemen gülmeye başlar ve çok neşelidir ama çok duygusal olmayan bir başka dinleyici grubunun olması da mümkündür. Dinleyici hayal kurmaya hazır olduğunda masal sihirli renkler alır, o yüzden anlatı anındaki atmosfer, buluşmadan buluşmaya değişir. Her buluşma farklıdır. Masalçı, o gelen dinleyiciye anlatır: Bir kişiye anlattığı zaman farklı anlatır, yüz kişiye anlattığı zaman farklı anlatır, çocuklara anlattığı zaman farklı, yetişkinlere farklı anlatır..

TRTakademi: *Shrek gibi, Buz Devri, Neşeli Hayatlar gibi seri olarak çekilen masalımsı hikâyelere sahip çizgi filmler var. Bunlar masalın yerini tutamaz diyorsunuz. Bu konuyu biraz daha açar mısınız?*

Judith Libermann: Masal metni ve anlatı, benim için bu ikisi birbirinden çok ayrı. Bu yapımların içerisinde masal metni ve masalımsı karakterler var, masal motifleri var, sihirli elma, konuşan ayna, üç küçük domuz gibi. Masalımsı çizgi filmler, kitaplar, animasyonlar yapabilirsiniz; bunlar da güzel, severim ama kurtarmamız gereken şey masal metni değil, kurtarmamız gereken şey anlatma kültürü, sözlü kültür. O yüzden ekranda yaptığınız her şey sözlü kültüre bir darbe. Çünkü bu bir rekabet, mesela şimdi bu akşam ne yapacağız? Ateş yakıp etrafına toplanıp canlı bir şekilde hikâye mi anlatacağız? Ya da televizyonu açıp karşısına geçip sessiz bir şekilde, pasif bir şekilde orada anlatılan şeyleri mi izleyeceğiz? Esas seçim burada karşımıza çıkıyor. Ondan sonra, televizyonu açtığın zaman masalımsı bir şey mi dinledin, yoksa başka bir kurgu mu izledin, o beni ilgilendirmiyor ve bu benim için bir ayrıntı.

TRTakademi: *Dijital medyayla birlikte gelişen bir sektör var. Hem Google Play Store'da hem App Store'da iki milyona yakın yazılım söz konusu, bunların bir kısmı çocukların dünyasına giren animasyon, bir kısmı ise oyunlardan oluşuyor. Şöyle bir yaklaşım da var Türkiye'de, masal kültürümüzü bu dijital oyunların, çizgi filmlerin içine sokmalıyız; çünkü bugünün çocuğuna hitap etmenin yolu bu. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

Judith Libermann: Bu, beni çok korkutan bir şey. Yani bu, bir çare değil tabii ki çocuk hazır bilgisayar oyunu oynuyor, bu bilgisayar oyununun içinde Keloğlan var. Tamam, güzel ama neyi kurtardık? Enikonu bir adı kurtardık, çok bir şeyi değil.

Tamam, kültürel bir renk ekledik ama makyaj bunlar. Şu an Tokat'ta büyüyen bir çocuk İstanbul'da bir tasarımcı tarafından hazırlanmış bir hikâyeye mi dinliyor, yoksa anneanesi tarafından hazırlanmış bir hikâyeye mi dinliyor? Anneanesi tarafından hazırlanmış bir hikâyeye dinliyorsa kendi kültürüne, kendi ailesine olan bağları güçlendiriyor, esas önemli olan bu. Bugün, içinde yüzlerce oyun ve çizgi film dolu tabletlerin, çocukların elinden saatlerce düşmediğine şahit oluyoruz. Geçmişte çocuklar her gün televizyon karşısında bir saatlerini geçirirken, bugün çocuklar on saat tabletin karşısından kalkmıyorlar. Aradaki dokuz saat fark yüz yüze gelmeyi, göz teması kurmayı, doğrudan insanla olan ilişkiyi de azalttı. Canlı bir beyin, canlı bir beyinle olan etkileşimle gelişir; bir ağaç düşünün, etrafındaki ağaçlarla çoğalır, ekran ise bu gelişimi maalesef öldürüyor. Tabletlerden çocukları uzaklaştırmak için ben olsam can sıkıcı içerikler koyardım ki çocuk bundan sıkılsın, gitsin babaannesinin masallarını dinlesin.

TRTakademi: *Şöyle de bir şey var. Siz çok olumlu etkilerden bahsettiniz, mesela Karadeniz'de ninelerin dedelerin anlattıkları masalarda Kara Koncolos diye yaratık gibi bir karakter vardır ve bu karakter genellikle çocukların bir yere girmelerini istemeyen büyükler tarafından onları korkutmak için kullanılıyor. Bazı çocuklarda yalnız kalamama problemi olarak karşımıza çıkabiliyor bu karakterler.*

Judith Libermann: Buna benzer şeyler her kültürde var. Gitme, çünkü bir şey seni yer gibi. Tabi bunlar çok tavsiye ettiğim masallar değil. Tabi çocuğa sınır çizmek için korku vermek, masalla ya da gerçek hikâyelerle de olabiliyor. Bunlar her anne babanın kendi yöntemleri ama masalın konusu değil. Bazen bana Hansel ve Gretel'i niçin anlatıyorsun, bu, çocukları korkutmaz mı, bir travma yaratmaz mı diye soruyorlar. Sigmund Freud diyor ki: “Masallar korkuyu yaratmıyor, korkuyu özgürleştiriyor.” Çocuk masal dinledikten sonra koşarak yatağa gittiğinde kâbus gördüğünü söylerse masala şükredin. Çünkü bu masal korku yaratmadı, bu korkunun ifade edilmesi için uygun metaforik bir dil sağladı. Yani çocuğun yatağında korkup “Anne korkuyorum ben, cadı beni yemeye çalıştı,” dediği zaman aslında orada cadıdan bahsetmiyor başka bir korkuyu ifade ediyor. Büyükler Hansel ve Gretel'i anlatmak istemiyorlar; çünkü içinde çocuğuna söylemek istemediği şeyler var: terk edilmek, kaybolmak gibi. Ebeveynlerin genellikle anlatmak istemediği bu masal, çocukların da en çok dinlemek istediği masaldır. Çünkü masalın duygusal dünyası çocuğa tanıdık geliyor ve masalın iyi bitmesi onlara umut veriyor. Uyarı masalları da bir başka kategori. Bu masalların davranışsal bir amacı var. Senin davranışını değiştirmek istiyor. Senin cesaretini kırmak istiyor. Dünya cennet olmadığı, çocuklar da bazen fazla cesur olduğu için onların bir şekilde uyarılması gerekiyor, ama uyarı masallarını tavsiye etmiyorum.